13/10/2019

Γιατί προσκυνούμε τις Ιερές εικόνες;

/ Γνώμες

Του Χρήστου Κρικώνη, Ομοτίμου Καθηγητού Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ

Το βασικό και ουσιαστικό χαρακτηριστικό της Ορθοδόξου Εκκλησίας είναι η χρήση, η τιμή και η προσκύνηση των ιερών εικόνων του Ιησού Χριστού, της Θεοτόκου και όλων των Αγίων. Διότι με αυτές εκφράζεται τόσον ο εγκόσμιος, όσον και ο υπερκόσμιος χαρακτήρας της. Την πραγματικότητα αυτή θέλησαν να τονίσουν οι εκκλησιαστικοί εκείνοι πατέρες, οι οποίοι ονόμασαν την πρώτη Κυριακή της Μεγάλης Τεσσαρακοστής «Κυριακήν της Ορθοδοξίας». Κάτω αυτήν εορτάζεται η επέτειος της αποφασισθείσης αναστηλώσεως των ιερών εικόνων, το 843, σύμφωνα με την απόφαση της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου.

Βεβαίως την τιμή και προσκύνηση των ιερών εικόνων επιβάλλουν και υπαγορεύουν διάφοροι λόγοι.

Πρώτος είναι η ανάγκη να προσηλωθή η σκέψη και η ψυχή των πιστών στους αποδέκτες των προσευχών, των δεήσεων και των παρακλήσεών τους, αλλά και των αίνων και των ευχαριστιών τους, δηλαδή στους εικονιζόμενους Αγίους. Οι πιστοί προσευχόμενοι ενώπιον των ιερών εικόνων αναπαύονται ψυχικά, βλέποντες τις συγκεκριμένες μορφές των εικονιζομένων Αγίων, έστω και όπως λέγει ο Απόστολος Παύλος «εν εσόπτρω και εν αινίγματι», και τούτο διότι έτσι αισθάνονται την παρουσία εκείνων στη μεσιτεία και στις πρεσβείες τους προς τον

Θεόν και τους εμπιστεύονται στις δεήσεις και στα αιτήματα των προσευχών τους.

Δεύτερος ουσιαστικός λόγος είναι η μεγάλη διδακτική αξία των ιερών εικόνων, ως εκ της θέσεώς τους στους ιερούς ναούς και στη θεία λατρεία. Με αυτές διδάσκεται κάθε χριστιανός, πόσον επιβραβεύει ο Θεός και η Εκκλησία του όλους εκείνους, οι οποίοι έμειναν στη γη πιστοί στο θέλημά Του και αναδείχθηκαν άξιοι του σταυρικού θανάτου και του απολυτρωτικού έργου του Θεανθρώπου. Την επιβράβευση αυτή εκφράζουν στις εικόνες ιδιαίτερα ο φωτοστέφανος των Αγίων.

Τρίτος λόγος είναι η πολυμερής ιερότητα των ιερών εικόνων, η οποία απορρέει από διάφορους παράγοντες, μεταξύ των οποίων σημαντικότεροι είναι η θέση των ιερών εικόνων στους ιερούς ναούς και τη θεία λατρεία, η θεολογική διδασκαλία της Εκκλησίας, ότι κάθε τιμή και προσκύνηση των ιερών εικόνων, «επί το πρωτότυπον διαβαίνει» και τα διάφορα ιστορικά θαύματα, τα οποία απεδόθησαν σ’ αυτές.

Ο προσευχόμενος ενώπιον των εικόνων αισθάνεται ότι βρίσκεται σε ένα ζωντανό προσωπικό διάλογο με τους εικονιζόμενους αγίους του Θεού. Η εικόνα θα μπορούσε να παρομοιασθεί με τον θεοφιλή διερμηνέα του διαλόγου αυτού και τον μεσάζοντα εκείνον, ο οποίος καθηλώνει όλη την ύπαρξη του προσευχομένου.

Γι’ αυτό και η Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος εχαρακτήρισε την τιμή και προσκύνηση των ιερών εικόνων ως «έγκριτον θεάρεστον θεσμοθεσίαν και παράδοσιν της Εκκλησίας, ευσεβές αίτημα και ανάγκην του πληρώματος αυτής».

Με τις εικόνες αυτές δεν παραβιάζεται ούτε απογυμνώνεται το απερίγραπτον της Θεότητος, αλλα απλώς περιγράφεται μόνον η ιστορική θεναδρική παράσταση της επί γής παρουσίας και ζωής του Ιησού Χριστού. Δεδομένου ότι όλοι οι εικονιζόμενοι Άγιοι είναι «κατ’ εικόνα και ομοίωσιν Θεού» εκτυπώματα της μιάς Θεότητος, οι ιερές εικόνες τους είναι εκτυπώματα της πνευματικής τελειώσεώς τους στον κόσμο, σύμφωνα πάντοτε με την διακήρυξη του Μεγάλου Βασιλείου «η τιμή και η προσκύνησις των ιερών εικόνων επί το πρωτότυπον διαβαίνει».

Οι πρώτοι εικονομάχοι, παρακινούμενοι συστηματικά από τις κατηγορίες των Ιουδαϊστών, περί ειδωλολατρείας των χριστιανών εκείνων που τιμούσαν και προσκυνούσαν τις ιερές εικόνες, μεγαλοποιούσαν κάποιες παρεκκλίσεις και ακρότητες και εξεμεταλλεύονταν, δυσφημιστικά, καάποια μεμονωμένα περιστατικά απλοϊκών, αγραμμάτων και ενίοτε θρησκολήπτων χριστιανών που εκτρέπονταν σε υπερβολές και καταχρήσεις της τιμής των ιερών εικόνων.

Η Εκκλησία με την ορθόδοξη διδασκαλία της που ανέπτυξε για την τιμή και προσκύνηση των ιερών εικόνων, αντιμετώπισε εγκαίρως τα φαινόμενα αυτά των

μεμονωμένων περιστατικών καταχρήσεων. Η ορθή διδασκαλία της είχε ήδη διατυπωθεί από τον Μέγα Βασίλειο. Κατά το πνεύμα δε των αποφάσεων της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου και οι εικόνες διδάσκουν την κατά χάρη εξομοίωση των εικονιζομένων Αγίων με το Θεό, διά της αγιότητος του βίου τους, γι' αυτό και αρμόζει σ' αυτές τιμή και προσκύνηση. Σχετικά ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός γράφει: «ο μη προσκυνών εχθρός εστί του Χριστού και της Αγίας Θεοτόκου και των Αγίων, εκδικητής δε του διαβόλου και των δαιμόνων, έργω επιδεικνύμενος την λύπην, ότι οι άγιοι του Θεού τιμώνται και δοξάζονται, ο δε διάβολος καταισχύνεται. Η γαρ εικών θριάμβωσίς εστι και φανέρωσις και στηλογραφία εις μνήμην της νίκης των αριστευσάντων και της αισχύνης των ηττηθέντων και καταβληθέντων».

Οι πιστοί «βλέποντες τας αναζωγραφήσεις», δηλαδή τις εικόνες, ανάγονται «εις έννοιαν και τιμήν του εικονισθέντος». Επομένως η εικόνα δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά μέσον, με το οποίο ο πιστός ανάγεται εις έννοιαν, μνήμη του θεαρέστου βίου του εικονιζομένου αγίου και έτσι προτρέπεται σε ομοίωσή του, που αποτελεί και την τιμή του εικονιζομένου αγίου ή μάρτυρος.

Με όλα αυτά, συμπεραίνεται ότι η ομοιότητα, σχετική ή απόλυτη, της ιστορικής, πραγματικής μορφής του πρωτοτύπου και της εξεικονιζομένης στην εικόνα, είναι κάτι το δευτερεύον στις εκκλησιαστικές εικόνες. Το πρωτεύον και κύριον σ' αυτές είναι η ιδιότητα και η ικανότητά τους να ανάγουν στα πρωτότυπά τους και σ' αυτό συμβάλλει σημαντικά η επιγραφή, δηλαδή η αναγραφή επάνω τους του ονόματος του εικονιζομένου. Και βέβαια η μορφή του κάθε εικονιζομένου δεν είναι επινόηση των ζωγράφων, αλλά όπως παρατηρεί ο ιερός Φώτιος «της γαρ ανέκαθεν αποστολικής τε και πατρικής παραδόσεως το θείον και αδιάπτωτον κήρυγμα, και κατά τους ιδίους και ιερούς θεσμούς εργαζομένη ταύτην και τεχνιτεύουσα, εικονίζει τε και μορφοποιεί ουδέν της υλικής ακοσμίας, ή της ανθρωπίνης περιεργείας, εν αυτοίς εώσα παρρησιάζεσθαι. Όλον δε το έργον εαυτής δεικνύσα και αποφαίνουσα, καθαράς ημίν και ακιβδήλους εν τοις σεπτοίς εικονίσμασι τας των πρωτοτύπων εμφάσεις ιεροπρεπώς τε και ιεροτύπως παρέχεται».

Η εικόνα είναι, κατά τον ιερό Φώτιο, «αυτόχρημα αρχέτυπον» κατά την μορφή, την κλήση, τα ινδάλματα του αρχετύπου, κυρίως όμως κατά το βαθύτερο θεολογικό της περιεχόμενο και την αγιαστική χάρη και ευλογία του εικονιζομένου, η οποία επιφοιτά σ' αυτή αδιαλείπτως, ως και στο αρχέτυπο, και με την οποία κοινωνούν με κάθε τρόπο όσοι τιμούν το πρωτότυπον και όσοι προσκυνούν τιμητικά την εικόνα του.